

KATASZTRÓFAVÉDELEM A HADTUDOMÁNY ÉS A RENDÉSZETTUDOMÁNY HATÁRÁN

1. Bevezetés

Magyarország a globális biztonsági környezetet tekintve alapvető változásokon ment keresztül és ezek a folyamatok különösen felértékelik a biztonsághoz kapcsolódó gondolkodás és az új kihívásokra adott válaszok azonosításának szükségességét. Megfigyelhető, hogy a biztonságra ható kockázatok, kihívások, fenyegetések tekintetében felerősödnek az eddigiekben nem meghatározott és sokszor még nem kiforrott társadalmi válaszok, módszerek és eszközök. A történelem folyamán koronként és társadalmanként eltérő módon alakult ki a katasztrófák elleni megelőzés, védekezés, és helyreállítás időszakaira vonatkoztatott, az állam által tudatosan szervezett és szabályozott rendszere, valamint annak irányítási rendje.¹

Az elmúlt évtizedekben a világ számos táján olyan méretű katasztrófák következtek be, amelyek következményei még a mai napig is hatással bírnak. Elengedhetetlenné vált tehát a biztonság politikai, belügyi, katonai, gazdasági, pénzügyi, társadalmi, valamint környezeti dimenziójának szinte egyidejű értelmezése, vagy az érintett szektorokon túli megoldások keresése. Ezt az egyidejűséget tovább erősíti a 2020-ban szinte az egész világot érintő vírus okozta járványhelyzet, illetve válsághelyzet.

A nemzetközi szakirodalomban nincs egységesen meghatározva a katasztrófa és a katasztrófavédelem fogalma, de explicit módon több nemzetközi irányzat a katasztrófák, illetve azok lehetséges megelőzését, a katasztrófa hatások elleni védekezés és következménykezelés tudományos vizsgálatainak fókuszába sokszor az egészségügyi, gazdasági, társadalmi, illetve az épített környezetre, természetire mért változásokat, hatásokat és válaszokat helyezik.² A műszaki tudományos megoldásokon túl társadalmi hatásvizsgálatok is folynak, keresve a megalapozott és igazolt kutatási csomópontokat, szorgalmazva a közös konszenzuson alapuló megoldásokat.³

A magyarországi katasztrófavédelmi szervezeti és tevékenységi folyamatok strukturált, sajátos integrációként foghatóak fel fejlettségükben és módszerükben. Strukturáltak abban, hogy szinte valamennyi ágazati minisztériumot érintő feladatok jelentkeztek, sajátosak abban, hogy válaszokat tudtak adni a különböző természeti, illetve ipari szerencsétlenség következményei kezelésében.

¹ Schweitzer Ferenc: Katasztrófák tanulságai. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. Budapest, 2011. 10. o.

² Varga Péter: Törekvések a földrengéskárok enyhítésére; Szeizmológiai riasztó rendszerek. Természet világa 2013/1. 25. o.

³ Rodríguez – Quarantelli – Dynes (Eds): Handbook of disaster research: Springer Science Business Media. New York, 2007. 237. o.

2. A katasztrófavédelem rendszerszemlélete

A katasztrófavédelemnek, mint szervezetnek és a tevékenységi rendszerrel kapcsolatos tudományos értékeinek feltárása, a tudományos eredmények gyakorlatban történő alkalmazásának elősegítése, szorgalmazása, a katasztrófavédelmi tudományos tevékenység rendszertani helyének és szerepének erősítése kiemelt fontosságú tudományterületi feladat. A katasztrófavédelem szakterületeihez kapcsolt műszaki, mérnöki tudományterületi kapcsolatok prioritásként mutathatóak ki a tevékenységek elemzésekor, a hatósági, szakhatósági eljárások megléte mellett.⁴

A kutatások megjelennek a katasztrófakockázat-értékelési rendszer kidolgozásában, az adott kockázati tényezők számszerűsítésének elemzésében, az építéstechnikai tűzvédelemben, a tűzbiztonsággal szorosan összefüggő egyéb területeken, az ipari anyagok és technológiák tűzveszélyességi jellemzőinek, kockázati tényezőinek meghatározásánál, értékelésénél, elemzésénél, de megjelennek a hatékony tűzvizsgálatra kiterjedően is. Azonban ezen túlmenően a katasztrófavédelem szerepe a biztonságos élet- és munkakörülmények fenntartása, amelyet a megelőzés, a védekezés és a helyreállítás egységes feladatrendszerében hajt végre, integrálva azt az ország biztonsági rendszerébe, szoros együttműködésben a társadalom minden szereplőjével.⁵

A katasztrófavédelem mint szervezet, hatósági szakterülete a megelőzési és kockázatsökkentési feladatok elvégzésével biztosítja az emberi életek és a vagyoni javak védelmét, a létfontosságú rendszerek folyamatos működőképességét, valamint támogatja a nemzetgazdasági szempontból kiemelt beruházásokat, az iparbiztonsági, a tűzmeelőzési, a vízügyi, valamint a vízvédelmi hatósági hatáskörökben eljárva folytatja le a közigazgatási hatósági, szakhatósági eljárásokat. Ezen belül a tűzmeelőzési hatósági tevékenység fő feladata a tüzek keletkezésének meelőzésére, továbbterjedésének megakadályozására, illetőleg a tűzoltás alapvető feltételeinek biztosítására vonatkozó, a létesítés és a használat során megtartandó tűzvédelmi jogszabályok, szabványok, hatósági előírások érvényesítése. A vízügyi és vízvédelmi hatóság a vizek hasznosítása, hasznosítási lehetőségeinek meőrzése, a vízi létesítmények és a vízi munkák engedélyezése, továbbá a vízkárelhárítás, a vízminőség-védelmi kármegelőzés, valamint a víz, mint környezeti elem védelme érdekében látja el feladatait. Adóhatósági jogkörben jár el a vízkészlet járuléka vonatkozásában.

A hivatásos katasztrófavédelmi szervezet iparbiztonsági hatóságként a veszélyes anyagokkal, vagy azok jelenlétében végzett tevékenységek során a hatósági eszköztár alkalmazásával támogatja a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek meelőzését, a kockázatok lehető legkisebbre csökkentését, továbbá végzi a kijelölt kritikus infrastruktúrák védelmének koordinációs feladatait.

A veszélyes üzemekkel kapcsolatos hatósági engedélyezési, felügyeleti, ellenőrzési feladatok végrehajtásával felügyeli a veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemek, küszöbérték alatti üzemek biztonságos működését, biztosítja az állampolgárok és a környezet magas fokú védelmét, a veszélyes áruszállításban (közúti, vasúti, vízi és légi) érintett járművek és telephelyek folyamatos ellenőrzésével támogatja a közúti, a vasúti, a

⁴ Cimer Zsolt – Szakál Béla – Hoffmann Imre: Compliance with the new legal requirements on the demonstration of safety management systems in the safety report. Science for population protection. Lázne, 2016/2. 1-12. o.

⁵ Jelentés Magyarország nemzeti katasztrófakockázat-értékelési módszertanáról és annak eredményeiről. Forrás: <https://www.kormany.hu/download/1/43/00000/tervezet.pdf> (Letöltés ideje: 2020.07.31)

vízi és a légi közlekedés biztonságát, a szállítások során felmerülő kockázatok minimalizálását.⁶

A kritikus infrastruktúrák védelmével kapcsolatos feladatokra jellemző, hogy a hivatásos katasztrófavédelem a létfontosságú rendszerelemek azonosításának és kijelölésének valamennyi szakaszában részt vesz, ezzel biztosítva a rendvédelmi és belbiztonsági szempontok érvényesülését. A nukleárisbaleset-elhárítással összefüggő tevékenység keretében szakhatóságként közreműködik az Országos Atomenergia Hivatal nukleáris létesítményekkel és radioaktív hulladéktárolókkal kapcsolatos hatósági eljárásaiban.

3. Vizsgálati kiindulópont

E tanulmány szerzőinek kiindulópontja az, hogy jelenleg a katasztrófákkal kapcsolatos elméletek diszciplinárisan nem tárgyalhatóak egyetlen tudományág keretei között, mert a katasztrófa értelmezéséhez, az érintett területek pl. műszaki tartalmához viszonyítottan, illetve a kezelésükhöz a diszciplínák közös tartalmi részét kellene felhasználni, amelyek azonban jelenleg még nem állnak rendelkezésre. Ezen a megállapításon túl az egyes tudományterületek legfontosabb kihívása éppen a válaszok megadása a katasztrófákkal vagy annak kockázatával szemben, tehát funkcionálisan visszaható.

Fontos a kutatási módszerek megválasztása, amelyeket át kell tudni vetíteni más tudományok által alkalmazott módszerekre, vizsgálni, hogy a módszerek mennyire egészítik ki egymást, illetve hogyan biztosítják egymás kontrollját. Ennek alapja általános értelemben a különböző tudományterületek és szaktudományok metodológiai, ezek ölelik fel a tudományterület módszereinek összességét, valamint a kutatás során jelölik meg azt a tudományt, amelynek tárgya maga a kutatás. A módszerek megválasztásában lényeges további szempont, az elméleti összefüggések tisztázásán túlmenően azok gyakorlati alkalmazásának mechanizmusa, valamint a lehetséges indikátorok meghatározása.

A természeti katasztrófák és a kapcsolódó környezeti- és technológiai katasztrófák tárgyában nagyon aktív nemzetközi szakmai, szakpolitikai és kutatási tevékenység indult 1990-ben az ENSZ által és ennek keretében elindította a természeti katasztrófák csökkentésének programját (International Decade for Natural Disaster Reduction, IDNDR). A folytatásához biztosítottak alapot a hatékonyabb felkészülés, illetve a károk csökkentésének érdekében az egymást követően elfogadott programok (Yokohama 1994; Hyogo 2005; Sendai 2015). Ezek mellett a „Világunk átalakítása: a fenntartható fejlődés 2030-ig szóló programja” utal a természeti és épített környezet egyetemes értékeinek a megőrzésére is, amelyben már eddig is kitüntetett szerepe volt a Világörökség Egyezménynek (WHC, 1972).

A Sendai Keretrendszer a katasztrófák típusait tagoltan is megjeleníti és a következményeit tekintve determinálja a halálesetekkel, sérülésekkel, betegségekkel, az emberi fizikai-, szellemi- és társadalmi jólétre gyakorolt hatásait, melynek célja a katasztrófakockázat, az élet és megélhetési források veszteségének alapvető csökkentése, a gazdasági, társadalmi, kulturális és környezeti tényezők megóvása.

⁶ Dobor József – Pátzay György – Kossa György: Atomerőművi Balesetek és üzemzavarok tanulságai 2. Hadmérnök 2017/12. 84-98.o.

4. EU, ENSZ, NATO segítségkérés, regionális kapcsolatok

Mára világossá vált, hogy a biztonság nem egyszerűen műszaki probléma, hanem komplex társadalmi kérdés, nem egyszerűen helyi, vagy egy-egy szakmát érintő, hanem globális ügy és elhúzódó, hosszú távú kihívásokkal kell szembenézni. A nemzetközi katasztrófa-segítségnyújtás, illetve katasztrófa-segítségkérés védelmi koordinálását az érintett tárcák között, valamint a katasztrófa-segítségnyújtásban, illetve katasztrófa-segítségkérésben résztvevő szervek tevékenységének megszervezését és egyéb operatív feladatokat a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi szerve látja el. Ennek keretében nemzeti kapcsolattartó pontként működik az EU, az ENSZ, a NATO és egyéb regionális és kétoldalú katasztrófavédelmi együttműködési rendszerekben.

Magyarországon a nemzetközi katasztrófa-segítségnyújtással és kéréssel kapcsolatos tevékenység a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCVIII. törvény és a katasztrófák elleni védekezés hatékonyságának növelésével összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CXCV. törvény alapján történik. Ennek megfelelően a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi szervének vezetője szervezi a nemzetközi katasztrófa-segítségnyújtás gyakorlati végrehajtását a külpolitikáért felelős miniszterrel együttműködve, nemzetközi segítségkérés esetén pedig biztosítja a nemzetközi segítség fogadását. Az érintett jogszabályi környezet összhangban van az Európai Unió Polgári Védelmi Mechanizmusáról szóló Európai Parlamenti és Tanácsi határozattal. Az Unió Polgári Védelmi Mechanizmus elsősorban az emberek, valamint a környezet és a tulajdon – beleértve a kulturális örökséget – védelmére terjed ki, az unión belül vagy kívül bekövetkezett mindennemű természeti és ember által okozott katasztrófa esetén, ideértve a környezeti katasztrófákat, a tengerszennyezést és az akut egészségügyi veszélyhelyzeteket is. Az ilyen katasztrófák mindegyike esetén kérhető az unió mechanizmus keretében, a polgári védelmi és más veszélyhelyzeti segítségnyújtás az érintett ország reagálási képességeinek kiegészítése céljából.

1991 decemberében az ENSZ Közgyűlése elfogadta a 46/182 számú határozatát, amely az ENSZ reagálását hivatott erősíteni a természeti katasztrófák és komplex veszélyhelyzetek bekövetkezésekor. Az ENSZ-főtitkár ezt követően jóváhagyta a Humanitárius Ügyek Osztályának megalapítását, amely az 1998-ban történt átalakuláskor a Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala (Office for Coordination of Humanitarian Affairs, OCHA) elnevezést kapta. Az OCHA feladata a természeti katasztrófák és a komplex veszélyhelyzetekkel összefüggő tevékenységek koordinálása, a humanitárius reagálás összehangolása, valamint a fejlesztés és a humanitárius támogatás.

Az ENSZ OCHA felé is a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (BM OKF) Magyarország nemzeti kapcsolati pontja. Az OCHA-n belül működő Veszélyhelyzeti Szolgálatok Szakágazat (Emergency Services Branch, ESB) Helyszíni Koordinációs Támogató Részlege (Field Coordination Support Section, FCSS) tevékenykedik a Nemzetközi Kutató-mentő Tanácsadó Csoport (International Search and Rescue Advisory Group, INSARAG) Titkárságaként Genfben. Az INSARAG működési szabályzatát az INSARAG Irányelvek dokumentumban gyűjtötték össze.

A NATO keretében nemzetközi katasztrófa-segítségnyújtással foglalkozó Euro-Atlanti Katasztrófareagálási Koordinációs Központ (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre, EADRCC) vonatkozásában ugyancsak a BM OKF a kapcsolati pont. Az EADRCC a NATO operatív szerve, amely az tagországok területén bekövetkező katasztrófák esetén a partnerországokból érkező segítség koordinációját látja el.

A nemzetközi programok egyik közös jellemzője, hogy a katasztrófák pl. a lakóközösségekre mért hatások felszámolása tekintetében nem adnak egységesebb lehetőséget a következmények felszámolásának átfogó értelmezéséhez és módszertanához. A környezeti, gazdasági, szociális problémák kezeléséhez a globális és lokális szemlélet együtt alkalmazása, illetve a rövid- és hosszú távú tervezés koherenciája szükséges.⁷

5. Hazai biztonsági prioritások a katasztrófavédelem területén

A hazai katasztrófavédelem szervezete, illetve azon belül a tűzvédelem, a polgári védelem és az iparbiztonság, mint a főbb szakterületeinek fejlesztése összhangban van a nemzetközi, európai uniós, valamint az azokra épülő hazai jogi szabályozással, kormányzati stratégiákkal és koncepciókkal.⁸ Az új Nemzeti Biztonsági Stratégia megfogalmazza, hogy különös figyelmet kell fordítani a katasztrófakockázat átfogó csökkentésére, hazánkban rendelkeznie kell olyan képességekkel, amelyek komplex megelőzési és katasztrófakockázat-csökkentési rendszert alkotnak, és természeti vagy ipari katasztrófák, valamint egészségügyi válsághelyzetek és tömeges sérülésekkel és rombolással járó támadás esetén hatékonyan reagálnak a lakosság életének, egészségének, anyagi javainak védelmére és a károk minimalizálása érdekében.⁹

A Magyar Honvédségnek is jól felszerelt és jól kiképzett erővel, valamint rugalmas, hatékonyan alkalmazható, telepíthető és fenntartható, a szükséges mértékben interoperábilis képességekkel kell rendelkeznie, a hagyományos országvédelmi és nemzetközi válságkezelési feladatai mellett egyaránt alkalmasnak kell lennie a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet, vagy a terrorveszély-helyzet kezeléséhez történő hozzájárulásra, a hibrid támadások elhárításában való szerepvállalásra, valamint a természeti vagy ipari katasztrófák következményeinek felszámolásában való közreműködésre.

A katasztrófavédelem integrált rendszerének tudományos támogatása strukturált, melynek egyik legfőbb pillére – a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság (KKB) tevékenységének támogatására –, a tudományosan megalapozott döntés-előkészítés érdekében kialakított KKB Tudományos Tanácsa.

A Tudományos Tanács neves hazai kutatóintézetek és szervezetek vezető szakértőiből áll, az együttműködés szükségességét alátámasztja a hazánkban bekövetkezett több olyan katasztrófa (pl.: 2010. évi vörösiszap kiáramlás, 2013. évi dunai árvíz), amely káros hatásainak kezelésével és mentesítési lehetőségeinek megvalósításával kapcsolatban szükség volt több tudományterület képviselőinek a bevonására. A tudományterületek alapvetően érintik a természettudományokat, a humán- és társadalomtudományokat, az élő természettudományokat, valamint a gazdaság és jogtudományokat.

6. Rendszertudományi kapcsolódások

A rendszertudomány, mint kifejezés, a XIX. század második felétől jelen van a hazai szakmai közéletben. Rédey, Tomcsányi, Szamel, Finszter egyaránt használta,

⁷ Ambrusz József: Rendvédelmi ismeretek. Nemzeti Közszerzői Egyetem. Budapest, 2014. 112 o.

⁸ Szakál Béla – Cimer Zsolt – Kátai-Urbán Lajos – Sárosi György – Vass Gyula: Módszertani kézikönyv a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel foglalkozó gyakorló szakemberek részére. Veszélyesáru Mérnöki Iroda. Budapest, 2020. 175 o.

⁹ A Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

használja ezt a kifejezést.¹⁰ A rendészettudomány a társadalomtudományok közé tartozó, a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) által elismert önálló tudományág, amely sajátos tematikai kapcsolatban áll az állam- és jogtudománnyal. Kapcsolatot mutat a szintén önálló tudományági minőséggel rendelkező közigazgatástudománnyal, de kapcsolódik más tudományágakhoz is. Ilyen például a vezetés-, és szervezéstudomány, a szociológia, a pszichológia, a történettudomány, a közgazdaságtudomány, a neveléstudomány, a statisztika vagy a műszaki tudományok (pl. anyagtudományok és technológiák, közlekedéstudomány, informatikai tudomány, vegyész- és villamosmérnöki tudomány stb.), továbbá a hadtudomány.¹¹

A rendészettudomány belső tematikai szerkezete elsősorban a rendészet fő funkcióit és a rendészeti tevékenységfajtákat tükrözi. A diszciplína általános része a rendészeti funkciók és tevékenységfajták közös sajátosságaival foglalkozik. A fő funkciók közé a közösségi rendészet, a karhatalmi rendészet, az információszerző rendészet és a rendészeti mérlegelés sorolható. A rendészettudomány különös része az egyes rendészeti tevékenységfajták, illetve funkciók sajátosságaira koncentrál. Ez történhet az adott rendészeti tevékenység jogi, közigazgatási, szociológiai stb. kontextusának vizsgálata révén, de megvalósulhat szubsztantív területeken is.¹²

A rendvédelmi szervek feladatait és a résztvevők jogköreit tekintve, azok elődlegesen a közigazgatás feladat és szervezeti rendszerében kapcsolódnak össze. Funkciójukat tekintve a katasztrófavédelmi, honvédelmi feladataik vonatkozásában a különleges jogrend, valamint a megállapított katasztrófaveszély, de a megelőzés időszakában is integránsan kapcsolódnak. Amikor a feladathoz képest a funkciókat vizsgáljuk, akkor tulajdonképpen a feladatok nagy halmazai között meghúzódnó közvetlen igazgatáspolitikai célokra és a feladatfajta jogszabály általi nevesítését, létrehozását indokoló általános állami érdekekre kérdezzük vagy mutatunk rá.

A rendészeti tevékenység legalább két módon kapcsolódhat a tudományos kutatásokhoz. Egyfelől: a rendészet felhasználója a tudományos eredményeknek, másfelől lehet tárgya is. Következésképpen a rendészeti tudomány a rendészeti szervekről egyaránt szól.¹³ A rendészetelméleti munkák az államszervezési kérdések helyett egy tevékenységorientált szakigazgatási rendszert kezdtek vizsgálni, középpontjába olyan hatósági funkciók kerültek, mint a jogsértések megelőzése, a társadalmi rendet fenyegető veszélyek elhárítása, a káros következmények megszüntetése.¹⁴

A szerzők megállapítása hogy a fenti megállapítás analógiája egyben kiindulópontja és határvonala is a hivatásos katasztrófavédelmi szervezet időbeni tevékenységének, funkcióinak. A rendészeti igazgatás alapvetően négy funkción keresztül valósul meg:

- a jogellenes emberi magatartásokból származó veszélyek megelőzésével (jelenlét, őrködési funkció)
- az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez szükséges előkészítő eljárással, a felderítéssel és a nyomozással (információszerzés, bűnüldöző funkció)

¹⁰ Sallai János: A magyar rendészettudomány akkreditációja. Belügyi szemle. Budapest, 2019/67. 7-24. o.

¹¹ Finszter Géza: Rendészetelmélet. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar. Budapest, 2014. 275 o.

¹² Kerezsi Klára – Pap András László: Rendészet, tudomány, doktori iskola. Magyar Rendészet. 2015/15. 67-83.

¹³ Blaskó Béla: Tisztelet a tudománynak. Rendvédelmi füzetek 2004/2. 7. o.

¹⁴ Hautzinger Zoltán: A kriminalisztika és a rendészettudomány határterületei. Magyar Rendészet. Budapest, 2015/1. 11-19. o.

- a jogsértő támadások legitim fizikai erőszakkal történő visszaverésével (közbiztonsági funkció)
- a közigazgatási felelősség érvényesítésével, engedélyezésével és hatósági ellenőrzéssel (igazgatásrendészeti funkció).¹⁵

A katasztrófavédelmi igazgatás funkciói tágabb értelmezésben lehatárolhatóak, tárgyukban azonban eltérést mutatnak. A differenciáltságot a koordináció adja, tehát a katasztrófák elleni védekezésre rendelt szervek bevonásának lehetősége mutatja.

A rendészeti kapcsolatot a jogelőd szervezetek történelme is megalapozza, hiszen a tűz elleni védekezés fejlődésében, a hazai tűzrendészet alakulása során talán világosabban látható, ha történeti kontextusban vizsgáljuk. Szervezett formában csak a XIX. század második felében kezdtek alakulni az önkéntes tűzoltóságok, elsődleges célként megjelent a tüzek megelőzésének feladata, amit mindenki számára kötelezővé kellett tenni. Ettől kezdődően beszélhetünk a hazai tűzrendészet kialakulásáról, mert ekkortól elkülönülve jelent meg a tűzoltás, mint tevékenység, és a tűzrendészet, mint igazgatási és rendészeti tevékenység.¹⁶

A polgári védelem területénél a jelenlegi helyzet megértése csak szigorú kontextusban értelmezhető, hiszen közismert tény, hogy a polgári védelem, mint szervezet, feladat és irányítási rendszer mindig szigorú jogszabályi meghatározottsággal bírt. A honvédelemről szóló 1939. évi törvénycikk a magyar légvédelmet, légoltalmat új alapokra helyezte, kimondta az általános honvédelmi kötelezettséget, amely a személyi és dologi légvédelmi, légoltalmi kötelezettséget is magába foglalta.

A polgári védelem megszervezése és irányítása államigazgatási feladat volt, amelyet az államigazgatási, az önkormányzati szervek és a hivatásos polgári védelmi szervek láttak el, de a feladatok végrehajtásában közreműködőként részt vettek a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek, valamint az állampolgárok is. A feladatok végrehajtása érdekében, az állampolgárt és a polgári szervet polgári védelmi kötelezettség és vagyoni szolgáltatási kötelezettség terhelte. Külön szabályozta a törvény, hogy a polgári védelmi szervezet kihirdetett szükségállapot idején is csak a törvényben meghatározott emberbaráti feladatait láthatta el, fegyveres vagy súlyos erőszakos cselekmények elhárítására nem volt felhasználható.¹⁷

7. Hadtudományi kutatások

A hadtudomány központi magját a hadművészet alkotja, hiszen a harcászat, a hadműveleti művészet és a hadászat foglalkozik a harc, a hadművelet, a fegyveres küzdelem megvívásával, amely nem nélkülözhetette a jó vezetőt, így a katonai vezetés elmélete is mindig fontos részét képezte és képezi a hadtudománynak. A hadműveletekhez számos olyan további feltétel is szükséges, amely nélkülözhetetlenül kapcsolódott az elméletekhez, szorosan kapcsolódik tehát a logisztika, a katonai műszaki építés, a haderőszervezés és a katonai kiképzés, valamint felkészítéshez. Ezen szakdiszciplínák alkotják a második réteget, amelyek a hadtudományhoz tartoznak.¹⁸

¹⁵ Finszter Géza: A rendészet társadalmi rendeltetése, rendészeti feladatok és funkciók. In: Korinek, László (szerk.) *Értekezések a rendészetről*. Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar. Budapest, 2014. 53-111. o.

¹⁶ Restás Ágoston: A kényszerhelyzeti döntések sajátosságai a tűzoltás során. *Védelemtudomány*. 2019/3. 27. o.

¹⁷ Muhoray Árpád: A polgári védelem fejlesztési szakaszai *Védelemtudomány* 2018/3. 97-112.o.

¹⁸ Szenes Zoltán: Akadémiai viták a hadtudomány struktúrájáról. *Hadtudomány* 2013./3-4. 59-66. o.

A következő réteghez tartozó tudománysszakok már erőteljesebben kapcsolódnak az egyes polgári tudományokhoz, amely során a katasztrófavédelem is megjelenik, mint szakágazat. Megközelítés, tudományszervezés kérdése, hogy mennyire lehet azokat az egyes civil diszciplínák ágazatainak tekinteni, illetve milyen erősen, milyen specifikus jegyekkel kapcsolódnak a hadtudományhoz.

Végül is a hadtudomány, a haderő minden civil tudományos eredményt felhasznál annak érdekében, hogy a háborút, a fegyveres konfliktusokat sikeresen megvívja vagy a békeépítési feladatokat eredményesen megoldja.

Az elmúlt években kiemelten jelentősnek nevezhető a hadtudományi kutatási irányok vizsgálata. Az Egyetemi Kutatási Tanács Hadtudományi Kollégiuma tanulmányban foglalta össze azokat a legfontosabb hadtudományi kutatási irányokat, prioritásokat és témaköröket, amelyek a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Intézményfejlesztési tervében, illetve a Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiájában meghatározott célok eléréséhez és megvalósításához szükségesek. A kollégium az egyik legfontosabb kutatási iránynak és prioritásnak a hadelmélet és a hadviselés, mint a hadtudomány „magjának” kutatását tartja.

A katasztrófák elleni védekezés szervezeti fejlesztése az elmúlt években igen intenzív volt, amelynek részeként átalakult a honvédelmi igazgatás rendszere is, felértékelődtek a Magyar Honvédség speciális technikai képességei. A katonai erő részvétele a katasztrófa-védekezésben több mint száz éves múltra tekint vissza. A hadtudományi kutatások is évtizedek óta vizsgálják ezt a területet.

A katonai erő hatékonyságát a gyors alkalmazás, a teljes logisztikai támogatás, a mozgékonyosság, a vezetés-irányítás, a különleges felkészültség és a különleges eszközök biztosítják. A hadtudományi kutatásoknak éppen ezért ezeken a területeken kell az eddigi hazai és nemzetközi tapasztalatokra alapozva további kutatásokat folytatnia. Különösen fontosnak tartják a szakterület kutatói a nemzetközi katonai együttműködés kérdéseinek vizsgálatát, hiszen a katasztrófák hatásmechanizmusát tekintve az sokszor nem kizárólag nemzeti kérdés. A katonai kutatásoknak foglalkozni kell a katasztrófavédelem haderőhöz legközelebb álló ágazatának, a polgári védelemnek vizsgálatával.¹⁹

8. A katonai műszaki tudományok és a katasztrófavédelem kutatási területének vizsgálata

A katonai műszaki tudományok a műszaki tudományok tudományterülethez tartozó valamennyi további műszaki tudományágnak (így az építőmérnöki-, a villamosmérnöki-, építésmérnöki tudományok, az anyagtudományok és technológiák, a gépészeti-, a közlekedési-, a vegyészmérnöki-, az informatikai-, az agrárműszaki- és a multidiszciplináris műszaki tudományok tudományágak) speciálisan a katonai alkalmazásával kapcsolatos alap-, alkalmazott-, kísérleti fejlesztési-, technológiai-, technológia transzfer- és műszaki innovációs jellegű kutatásával foglalkozó tudományág. Az új keletű tudományág helye a kapcsolódó hadtudományok és műszaki tudományok helyzetéből kiindulva, azokra alapozva determinálódik. Ennek megfelelően, alapvetően a hadtudományok, mint alkalmazó katonai felhasználói igényeket kielégítő, - a műszaki tudományok eljárás- és eszközrendszereivel - új tudományos kutatási eredményeket teremtő tudományágról beszélhetünk. Kutatási eredményei a haditechnika és a legtágabb értelemben

¹⁹ Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: Államtudományi műhelytanulmányok. Nemzeti Közzolgálati Egyetem. Budapest, 2016/1. 1-23.o.

vett védelmi szféra, (többek között a katasztrófavédelem, a kritikus infrastruktúra védelme, az energiabiztonság, biztonságtechnika, védelmi igazgatás) és a velük kapcsolatban lévő tudomány- és felhasználási területek modern, új eljárás- és eszközrendszeriben adaptálódnak.²⁰

A környezetbiztonság és katasztrófavédelem kutatási terület a katonai műszaki tudományokon belül a biztonságunk kiemelt részét képező környezeti veszélyforrások kutatásával, a környezetvédelem és az esetleges katasztrófák, balesetek megelőzésével, elhárításával és a károk felszámolásával, a helyreállítással kapcsolatos műszaki kérdések kutatásával foglalkozik.

9. Következtetések, avagy a katasztrófavédelem és a rendészettudomány főbb metszéspontjai

A katasztrófavédelem és a rendészettudomány multidiszciplináris jellegükből adódóan alkalmazzák más alap- és alkalmazott tudományok eredményeit. A különböző eseményekhez kapcsolható diszciplínák a hivatásos katasztrófavédelem vonatkozásában mára proaktívak lettek a megelőzési időszak tekintetében, de őrzik a post factum diszciplínáját, azaz a bekövetkezett rendkívüli helyzetet követő reagálásra és következménykezelésre fókuszálnak. Elhatárolási területet jelent ugyanakkor az egyes ismeretek alkalmazásának funkciója és köre, ebből adódóan differenciált a tudományos eredményeket nyújtó és adaptáló intézményrendszer.

A katasztrófavédelem az egyes társtudományok vonatkozásában (pl. pszichológia) a munkapszichológia mellett a krízisintervencióban is jelentős szerepet kap, melynek célja a lelki elsősegélynyújtás, a krízisállapot oldása, az ineffektív problémamegoldó eszközök helyreállítása, az alkalmazkodás elősegítése, az érzelmi egyensúly visszaállítása, a jövőbeli esetleges krízisek kialakulásának megakadályozása, prevenciója, azaz nem csak a szervezettel, de a szervezet környezetével és tevékenységi tárgyával is szorosan összefüggő hálót képez.

Közös metszéspont a katasztrófavédelem fogalmi meghatározása tükrében annak rendészeti vonatkozású környezete is, hiszen egyrészt a fogalom feltételezi azt az állapotot, amikor az Alaptörvényben megfogalmazottak szerint a Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be. Másrészt visszaul a különleges jogrendben az alapvető jogok korlátozására, felfüggesztésének eseteire is.

A katasztrófavédelem tevékenységi rendszerében az alkalmazott tudományok jelentősége parallel abban áll, hogy gyakorlati hasznosulásuk társadalmilag kiemelten érzékeny és fontos eredményekkel szolgáljon, így alapvető fontosságú az élet- és vagyonbiztonság védelme. Azonban ezt a tevékenységet nem elszigetelten, hanem holisztikus szemlélettel, az érintett szakterületek, illetve számos más tudományterület képviselőit is bevonva célszerű megvalósítani.

A szerzők következtetése, hogy további kapcsolódási pontokként jelölhetők meg a vizsgált tevékenység mögött szükségszerűen meglévő azonosságok, illetve a kutatások és a fejlesztésekben megmutatkozó kölcsönösségek, függőségek és módszerek tekintettel arra,

²⁰ Padányi József: Adaptáció és mitigáció a katonai erő és az éghajlatváltozás viszonyában. In: Lóderer Balázs – Stohl Róbert (szerk.): Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők. Tanulmánykötet. Honvéd Tudományos Kutatóhely. Budapest, 2019. 114-140.o.

hogy az eredményeket a gyakorlatban csak akkor lehet eredményesen átültetni, ha egyben át lehet menteni a tudományos fogalmakat és struktúrákat is.

Megállapítható, hogy a katasztrófavédelem olyan integrált szakmai területek összessége, amely meghatározó módon kapcsolódik a rendészettudományhoz tartozó diszciplínákhoz, illetve érinti a hadtudomány egyes vetületeit is.